ACTA UNIVERSITATIS LODZIENSIS
KSZTAŁCENIE POLONISTYCZNE CUDZOZIEMCÓW 16, 2008

https://doi.org/10.18778/0860-6587.16.05

Grzegorz Rudziński
Uniwersytet Łódzki

TEKSTY DO NAUCZANIA JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO W STUDIUM JĘZYKA POLSKIEGO DLA CUDZOZIEMCÓW UŁ

W praktyce nauczycielskiej w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców ukształtował się zasób terminów jednoznacznych dla posługujących się nimi polonistów. Znajduje się w nim także termin *tekst*, który nie ma ostro zarysowanej definicji i jest dookreślany przez opozycję względem terminów *dialog* i *ćwiczenie*. Tak rozumiany tekst wobec arystotelesowskiego rozróżnienia epiki, liryki i dramatu realizuje formy epickie, liryczne i partie monologowe dramatu. Kategoria *dialogu* obejmuje formy dramaturgiczne realizowane przez dwóch i więcej uczestników, a kategoria *ćwiczenia* obejmuje wszystkie teksty i dialogi, o ile towarzyszy im polecenie dokonania jakichś przekształceń lub uzupełnień przez osoby uczące się jpjo. Tak rozumiane *teksty* mogą reprezentować wszystkie odróżniane w polszczyźnie style i poziomy językowego skomplikowania w zależności od celu, w jakim wprowadzane są do procesu glottodydaktycznego.

Istnieją wśród nich wypowiedzi o stylistyce trudnej do umiejscowienia w istniejących typologiach odmian polszczyzny, od Klemensiewicza (1953) po tworzone współcześnie[1]. Nie należą do stylu naukowego, mimo że tworzą je nauczyciele akademiccy (autorstwo takie wynika z przyłączenia czynnej glottodydaktyki polonistycznej do instytucji akademickich). Nie są tekstami popularnonaukowymi ani typowymi tekstami podręczników szkolnych. Są wypowiedziami monologowymi, ale realizują zasady kształtowania uprzejmej konwersacji, zbieżne z przywołanymi przez Aleksandra Wilkonia zasadami H. P. Grice'a (Wilkoń 2002, s. 253). Tworzone są jako materiał do pracy w klasie na poziomach A2 do B1, por. (*Europejski system opisu...*, 2001) lub jako teksty stylizowane na naukowe na poziomie B2 i wyższych. Gromadzi je i selekcjonuje, a niekiedy aktualizuje Gabinet Metodyczny SJPdC.

[1] Przegląd ważniejszych klasyfikacji i typologii znaleźć można w Rudziński (2004) i Przybylska (2003).

Teksty te powstają w odpowiedzi na bieżące potrzeby realizowanego w SJPdC nauczania. Ich treść obejmuje przede wszystkim tematykę życia codziennego słuchaczy Studium i w tym zakresie spełniają one dwa pierwsze kryteria doboru tekstów, jakie proponują A. Davies i H.G. Widdowson:

– „treść bardzo dobrze znana (treść z otoczenia, w którym uczeń posługuje się językiem mówionym, tzn. rodzina, dom);

– treść znana (materiały takie zajmują się nowym doświadczeniem życiowym – szkoła, studia lub są dostępne tylko poprzez język pisany);

– treść nieznana (poza zasięgiem uczącego się)". (Seretny, Lipińska 2005, s. 196)[2].

Trzecie kryterium realizują tylko niektóre teksty z omawianego zbioru, np. *Anegdota o Helenie Modrzejewskiej* – powszechnie znana historia o zachwycie amerykańskich słuchaczy nad pięknem polskiej mowy, gdy aktorka, poproszona o powiedzenie czegoś po polsku, wyrecytowała polski alfabet.

Przywołany przykład wskazuje, że sprawa autorstwa niektórych tekstów zbioru jest złożona. Po pierwsze: autorzy w dość dowolny sposób dobierają źródła inspiracji, po drugie: nie zawsze podpisują swoje teksty (co może wskazywać, że nie czują się w pełni ich autorami), po trzecie: kolejni użytkownicy tekstów dokonują w nich zmian. Związane z tym kwestie ująć można metaforycznie jako sytuację równoległą do tej, gdy sporządzamy kopię słynnego obrazu, nie po to by udawać, że mamy oryginał, ale dlatego, że pasuje ona do wnętrza, a namalowanie jej też wymaga kunsztu. Tak właśnie omawiane *teksty* funkcjonują w procesie nauczania.

Niektóre z nich pozwalają oswoić studentów z formą materiałów egzaminacyjnych, jakie stosowane są po pierwszym semestrze, gdyż ich tematyka często dotyczy zdarzeń z życia codziennego studentów Studium. Długość *tekstów* oscyluje wokół 200 wyrazów, co także upodabnia je do materiałów egzaminacyjnych.

Drogą losowego wyboru sporządziłem zestaw 16 tekstów obejmujący łącznie 3225 wyrazów. Z posortowania tej próbki powstała lista słownictwa, której przegląd zacząłem od wyłowienia liczebników zapisanych cyframi (–15, 2, 5, 15, 30, 37, 39) oraz ortograficznie. W spontanicznie tworzonym zbiorze tekstów nie da się konsekwentnie przeprowadzić prezentacji tej części mowy, praca z takimi tekstami może jednak służyć utrwaleniu wybranych losowo liczebników w czynnym oraz biernym zasobie leksyki studenta, przy czym zapis cyframi spełnia to zadanie słabiej, choć z drugiej strony, przy występujących trudnościach z czytaniem, usprawnia nieco odbiór treści. Ortograficzny zapis mają liczebniki główne: *jeden* (5 wystąpień), *dwa* (7), *trzy* (3), *cztery* (2), *pięć* (3), *dziesięć* (2), *czternaście, piętnaście, dwadzieścia* i liczebniki porządkowe: *pierwszy* (8), *drugi* (5), *trzeci* (2), *czwarty, siódmy,* i *dwudziesty*.

[2] Autorki opracowały cytowany fragment na podst.: Davies, Widdowson 1983, s. 134.

W materiale pojawiły się cztery skrótowce: *C* – 'Celsjusza' (2), *st.* 'stopni' (2), *nr* i *tj.* Toponimy w zakresie ogólnogeograficznym reprezentują: *Europa* (2), *Francja* (3), *Hamburg, Loara* (2), *Luwr, Maroko, Niemcy, Paryż* (2), *Polska* (13) i *Syria* (3); w zakresie geografii Polski: *Gdańsk, Koluszki, Łódź* (10), *Skierniewice* i *Warszawa* (2). Lokalne łódzkie nazwy własne to: *BUŁ* 'Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego', nazwy ulic – *Kopcińskiego, Małachowskiego, Matejki, Narutowicza* (3), *Piotrkowska* (2) i *Rewolucji* oraz sklepów – *Central* (3), *Leader Price* i *Magda*. Dane te wskazują, w jak minimalnym zakresie badane teksty osadzone są w realioznawczym kontekście.

Antroponimy to: 25 imion z różnych obszarów kulturowych, trzy najczęstsze to: *Abdul* (24), *Ahmed* (13) i Anna (11). Stosunek liczby imion męskich do żeńskich jest jak 3 : 1, co odbija proporcje płci w środowisku słuchaczy SJPdC; oraz nazwy narodowości: *Gwinejczyk, Kolumbijczyk* (2), *Kubańczyk, Niemiec* (2), *Polak* (2), *Polka* i *Syryjczyk* – ich zbiór nie obrazuje w żadnym stopniu etnicznego składu kształconych grup.

Hasła listy o frekwencji od 143 do 3 układają się następująco:

być	143
i	133
w(e)	95
zaimki osob. łącznie	73
zaimek zwrotny	62
do	61
na	60
ten/ta/to/ci/te	42
z(e)	41
nie	36
że	35
bardzo	30
dom	26
mieć	26
po	24
kolega	22
duży	19
już	19
o	19

który	15
mieszkać	15
pójść	15
swój	15
ciepły	12
kiedy	12
kupić	12
lubić	12
od	12
sklep	12
często	11
też	11
za	11
kurtka	10
lekcja	10
nauczyciel	10
park	10
przez	10
studencki	10

bo	8
dużo	8
pracować	8
rok/lata	8
teraz	8
więc	8
biały	7
czas	7
człowiek/ludzie	7
gdzie	7
jak	7
leżeć	7
lub	7
mieszkanie	7
okno	7
potem	7
praca	7
przyjechać	7
rano	7

pokój	18
a	17
dzień	17
powiedzieć	16
ulica	16
ale	15
dzieci	6
książka	6
mały	6
móc	6
pogoda	6
pomyśleć	6
przyjemnie	6
razem	6
rozmawiać	6
różny	6
wszystko	6
wychodzić	6
zawsze	6
zima	6
zimowy	6
znajdować się	6
chcieć	5
czekać	5
czuć się	5
dlaczego	5
dobry	5
inny	5
kilka/u	5
klient	5
kraj	5
minuta	5
mój	5

śnieg	10
wieczór	10
dobrze	9
lekarz	9
miasto	9
przy	9
stać	9
tu	9
znać	5
zobaczyć	5
aby	4
artykuł (spoż.)	4
biurko	4
buty	4
dać	4
dlatego	4
grać	4
jesień	4
jeszcze	4
każdy	4
klasa	4
listopad	4
matka	4
miesiąc	4
napisać	4
niedaleko	4
nowy	4
padać	4
piętro	4
piłka	4
po południu	4
późno	4
raz	4

uczyć	7
wszyscy	7
cały	6
chodzić	6
chory	6
co	6
czy	6
dla	6
cudzoziemiec	3
doktor	3
ekspedientka	3
gabinet	3
gra	3
iść	3
jasno	3
jednak	3
jeździć	3
język	3
kasa	3
ktoś	3
lekarstwo	3
ładny	3
łóżko	3
moment	3
można	3
następny	3
nazywać się	3
niestety	3
niż	3
odpowiedzieć	3
oraz	3
ośrodek	3
pielęgniarka	3

musieć	5
myśleć	5
nad	5
noga	5
pewien	5
pieniądze	5
po polsku	5
pojechać	5
sam	5
student	5
szalik	5
szpital	5
tak	5
taki	5
u	5
wiedzieć	5
wielki	5
wybrać	5
wygodny	5
zapytać	5
zimno	5
tam	3
termometr	3
tramwaj	3
trudny	3
tutaj	3
wrócić	3
wysoki	3
rodzina	4

rozmowa	4
sobota	4
Studium	4
sympatyczny	4
teatr	4
temperatura	4
tydzień	4
tylko	4
uważać	4
wejść	4
wiele/u	4
wisieć	4
zmęczony	4
zrobić	4
albo	3
bawić się	3
boleć	3
brat	3
centrum	3
chętnie	3
ciągle	3
cieszyć się	3
wyjść	3
wziąć	3
zacząć	3
zadowolony	3
zakupy	3
zdanie	3
zegarek	3

pisać	3
plac	3
pobyt	3
polski	3
położyć	3
poprosić	3
potrzebny	3
poznać	3
półka	3
prosić	3
przyjaciel	3
pytać	3
radio	3
ręka	3
robić	3
ruch	3
spacerować	3
spotkanie	3
stary	3
strona	3
stwierdzić	3
sweter	3
szafka	3
zmierzyć	3
znajomy	3
zostać	3
żeby	3

Liczebność próby jest mała, a słownictwo tekstów należy do repertuaru najczęstszych wyrazów języka polskiego, stąd nawet hasła o frekwencji 2 w liczbie 146 i hapaks legomena w liczbie 451, nie należą do słownictwa rzadkiego. Ze 146 haseł o frekwencji 2 aż 95 należy do zasobu minimalnego, a pozostałe

B.U.Ł.

w większości do zasobu podstawowego polszczyzny[3]. Przykładowe (losowane) hapaks legomena to: *akademik, brać, chusteczka, czarny, dopiero, fartuch, gruby, inteligentny, kino, lekarski, mroźny, napis, niepokój, odnowa, okrągły, picie, poczta, potrawa, prędko, przymierzać, radość, sala, składać, spóźnić się, sumować, śpiewać, telewizja, tyle, wątpliwość, właściciel, wybór, zabawa, zażywać, zrozumieć.*

Liczba haseł na liście: 838, przy uwzględnieniu specyficznego pogrupowania niektórych z nich (np. wszystkie formy zaimków osobowych sprowadzono do jednego hasła, podobnie wszystkie formy zaimków wskazujących), odpowiada rzędem wielkości liczbie słów zaproponowanych przez W. Martyniuka (2005) jako słownictwo poziomu A1, z uwagą, że jest to propozycja subiektywna. Wobec konieczności ustalenia obowiązujących list słownictwa dla niższych poziomów kompetencji w systemie certyfikatowym (A1 i A2) można wskazać zgromadzone w SJPdC UŁ *teksty* jako źródło słownictwa o wysokim prawdopodobieństwie występowania w polszczyźnie. Nie można na podstawie tak skromnych badań stwierdzić, że intuicja autorska doświadczonych nauczycieli jpjo przekłada się na wysoką statystyczną zgodność list rangowych słownictwa tworzonych w wyniku obszernych badań obiektywnego prawdopodobieństwa wyrazów z listami rangowymi słownictwa materiałów glottodydaktycznych. Czyli, innymi słowy, że materiał leksykalny proponowany przez doświadczonych nauczycieli studentom-cudzoziemcom w pierwszych fazach kursów jpjo (A1, A2) jest tożsamy z warstwą najczęstszego słownictwa polszczyzny. Gdyby tak jednak było, mielibyśmy reprezentatywną próbę słownictwa współczesnej polszczyzny zawartą w tekstach i podręcznikach pisanych dla cudzoziemców.

Omówione obiekty, w świetle przeprowadzonych obserwacji, są także tekstami w ściśle terminologicznym znaczeniu, tj. spełniają 7 kryteriów tekstowości wg propozycji, jaką zredagowali de Beaugrande i Dressler (1990, s. 19–31).

1. Kryterium spójności realizują w nich przede wszystkim wskaźniki następstwa – wysoką frekwencję mają: *po* w okolicznikach czasu (*po lekcjach; po kilku dniach; po pięciu godzinach; po rozmowie*); *już* jako wskaźnik upływu czasu (*było już późno; wszyscy już spali; Abdul jest już w Studium cztery miesiące, więc sam poszedł do doktora*); *kiedy* wespół z czasownikami dokonanymi (*kiedy wszedł do klasy, kiedy zobaczył 5 pod swoją pracą; kiedy wrócił*); *potem* (7 wystąpień w próbie): *umył się i ogolił, potem ubrał się; Pielęgniarka zmierzyła temperaturę choremu studentowi. Potem Abdul wszedł do gabinetu.* Wskaźnikiem wynikania jest głównie *więc* (8 wystąpień). Wskaźniki równo-

[3] Hasła te znajdują się w Kurzowa, Zgółkowa (1992) lub Kurzowa (1999). Wyjątkami są: *siatkówka* i *tenis*.

czesności czy dotekstowego nawiązania trudno jest wskazać, bo na tym etapie kształcenia, dla którego przeznaczone są badane obiekty, nie proponuje się do czytania tekstów o równolegle prowadzonej fabule ani tak długich, by odesłanie do wcześniej powiedzianego było naturalne i konieczne.

2. Koherencja badanych obiektów powstaje przez nakładanie się znaczeń kolejnych elementów tekstu na znaczenia wcześniejszych: *Ahmed od kilku dni był bardzo zmartwiony. Mało rozmawiał z kolegami. Na lekcjach był często myślami daleko, nie uważał; Pedro jest Kolumbijczykiem. Przyjechał do Polski, żeby studiować architekturę. Dopiero dwa dni jest w Polsce. Wie, że Łódź leży w centrum Polski, nie zna jednak miasta.*

3. Intencjonalność jest tą stroną aktów językowych, która w komunikacji z cudzoziemcami ma szczególne znaczenie: „w trakcie używania słów myśl kieruje się ku przedmiotom, których one dotyczą, nie zaś ku samym słowom" (*Mała encyklopedia...*, 1988, s. 72.), nadawca-autor ma tutaj jednak pewne zadania nieintencjonalne (np. nauczanie słownictwa). Przynależność leksyki badanych obiektów do opracowanych list słownika minimum i słownika podstawowego wynika z troski nadawców-autorów o dobór słów najdostępniejszych cudzoziemcom i spełnia w tych warunkach kryterium intencjonalności.

4. Akceptabilność ulegać może zaburzeniom, z racji niepełnej kompetencji komunikacyjnej odbiorców, ale jeśli zważymy, że *tekst* jest elementem lekcji prowadzącej do uzyskania akceptabilności, możemy powiedzieć, że akceptabilność występuje tu potencjalnie, a realizuje się w przypadku efektywnego przeprowadzenia lekcji – co w praktyce dydaktycznej Studium jest statystycznie najczęstsze.

5. Podobnie, podczas udanych lekcji, których celem jest rozwinięcie czytania ze zrozumieniem, najpełniej uwidacznia się informatywność podawanych odbiorcom materiałów dydaktycznych.

6. Sytuacyjność omawianych obiektów wyznacza fakt zredagowania ich w celu użycia w tej sytuacji komunikacyjnej, jaką jest lekcja.

7. To samo odnosi się do intertekstualności: właściwie przygotowana i poprowadzona lekcja jpjo i każdego języka obcego składa się z sekwencji powiązanych ze sobą tekstów. Przykładem operowania intertekstualnością w trakcie nauczania języka jest na przykład streszczanie tekstu, tworzenie form mowy zależnej z dialogu, kreowanie dialogu między uczestnikami wydarzenia na podstawie opisu tego wydarzenia, tworzenie tekstu narracyjnego na podstawie planu wydarzeń lub odwrotnie: budowanie takiego planu.

Widzimy zatem, że badane obiekty spełniają kryteria tekstowości i mogą być nazywane tekstami także na gruncie powszechnie używanej terminologii.

BIBLIOGRAFIA

Beaugrande R.-A., Dressler W. U., 1990, *Wstęp do lingwistyki tekstu*, Warszawa.

Davies A., Widdowson H. G., 1983, *Czytanie i pisanie*, [w:] *Kurs edynburski językoznawstwa stosowanego*, t. II, Warszawa, s. 132–157.

Klemensiewicz Z., 1953, *O różnych odmianach współczesnej polszczyzny*, Warszawa.

Komorowska H. (red.), 2001, *Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie*, Warszawa.

Kurzowa Z., Zgółkowa H., 1992, *Słownik minimum języka polskiego*, Poznań.

Kurzowa Z., 1999, *Ilustrowany słownik podstawowy języka polskiego*, Kraków.

Mała encyklopedia logiki, 1988, (red.) W. Marciszewski, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź.

Martyniuk W., 2005, *Elementarny poziom zaawansowania w języku polskim jako obcym*, Kraków.

Przybylska R., 2003, *Wstęp do nauki o języku polskim*, Kraków.

Rudziński G., 2004, *Charakterystyka językowa tekstów naukowych a glottodydaktyka (na materiale prac sozologicznych)*, Łódź.

Seretny A., Lipińska E., 2005, *ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego*, Kraków.

Wilkoń A., 2002, *Spójność i struktura tekstu. Wstęp do lingwistyki tekstu*, Kraków.